

HISTÒRIA DELS GEGANTS DE CALELLA I DELS ORÍGENS DE LA COLLA DELS GEGANTERS (1935-1985)

Comunicació presentada per Jordi Amat i Teixidó,[†]
doctor en història-historiador
Sessió d'Estudis Mataronins. Mataró, 2014

ANY 1935: LA CONSTRUCCIÓ DELS PRIMERS GEGANTS DE CALELLA

Si contextualitzem el moment de la construcció dels primers gegants, veurem que és durant la II República, en l'etapa immediatament posterior als fets d'octubre de 1934, en una situació políticament enrarida, amb les esquerres apartades de l'Ajuntament pels militars; l'Ajuntament va quedar gestionat per la Lliga Catalana en règim de monopoli. El partit catalanista conservador estava interessat a dotar Calella de moltes propostes, tanmateix potser era la primera vegada que podia manifestar la seva capacitat de govern. Dic tot això perquè l'alcalde, Estanislau Janer, aniria a Madrid i recolliria la promesa governamental de construcció d'un institut d'ensenyament, es van posar clavegueres de desguàs de les aigües pluvials sota la via del tren, es pavimentaren molts carrers i, evidentment, la gestora municipal estaria prou interessada a projectar atraccions folklòriques que donessin una mica de caliu al poble, massa circumscrit a les consuetes parroquials i al treball de la fàbrica. En aquell moment, doncs, va ser molt ben rebut el projecte dels gegants, en altres circumstàncies, segurament hauria trigat molt més a materialitzar-se. Del que no hi ha cap mena de dubte és del component conservador que acompanyà les passes dels primers gegants, vistos sobretot com un motiu de lluïment de les processons i d'enaltiment i expansió de la cultura popular.

El primer apunt documentat dels gegants de Calella, el tenim el mes de febrer de 1935 al quinzenari "Cap-Aspre" ¹. La notícia és titula: "Una idea que fa forrolla", en ella se'ns parla de la proposta il·lusionant del santpolenc, Dr. Modest Furest i Roca, per tal que Calella es dotés d'uns gegants. Furest va remoure cel i terra, visità autoritats, societat i diversos particulars exposant-los la idea de dotar Calella d'uns "gegants" a fi de donar més ambient festiu, color i alegria al carrer durant les festivitats i processons. L'interès va ser màxim i s'acollí el projecte amb molta simpatia, no en va des del mateix quinzenari s'acabava la notícia amb un desig d'èxit i la seva prompta realització.

Però tot seguit convindria que ens apropéssim a la figura del metge promotor Dr. Furest, una figura plena de propostes en tots els camps, des de la medicina a les més modernes tècniques higienistes, el món dels balnearis passant per la iniciativa d'ordenar La Punta de Sant Pol o, també, desenvolupar les tradicions que coneixia bé pel seu pas per les comarques gironines ². Furest va ser considerat

un excèntric, un visionari, en general no se'l prenien massa seriosament, avui l'admirem com avançat al seu temps, un luxe de persona. Incomprès per molts conciutadans de la veïna població que no li feien massa cas, passava llargues temporades a Calella, rodejant-se de molts joves que volien aprendre d'ell, de fet moriria a Calella a finals dels anys 30³. Precisament seria a Calella on la seva figura tindria major predicament i s'acollí la seva idea dels gegants amb fonda satisfacció.

Furest ja havia tirat l'ham i l'esquer, ara calia esperar la resposta que no es faria esperar.

Una altra persona que s'encomanà l'interès pels gegants d'ençà les repetides visites i xerrades amb el Dr. Furest, seria l'advocat Jaume Marxuach i Flaquer, barceloní d'origen, que coneixia bé la transcendència del fenomen geganter a la Ciutat Comtal, home imprescindible en tota empresa cultural, va creure en el projecte i li donà un to de seriositat. Militant de La Lliga, socialment prou influent i promotor de moltes causes culturals, acceptà el rept i, tot seguit, va escriure un extens article al quinzenari local "Cap-Aspre"⁴ donant carta de naturalitat al tema, aportant el seu aval, és més, projectant-lo publicitàriament i posant-lo com a fita col·lectiva per a la seva realització: "(...) *els gegants de cartró i sedes, aquells gegants que, ara precedint una processó, ara omplint unes hores de festa major, ballen amb ritme encarcerat i primitiu a so de flabiol i tamborí, trobem, que són una cosa adorable.*

(...) Si mai els haveu vist en plenes funcions, voltats de canalla enjogassada i riallera, que de la monstrositat d'aquests éssers imaginaris de cartró en fa tot un programa, estem segurs que ja compreneu la gran transcendència de la solemniàl ximpleria de mostrar pels carrers unes baluernes més o menys artístiques i de quincalla que omplen l'aire de les grans celebracions amb una alegria estranya, colorida, inexplicable com totes les coses pures de la terra.

Aquest tipisme "gegantí" a Calella, es pot dir que no ens toca de prop ni de lluny. No tenim gegants, ni sabem que en l'antigor n'hi haguessin. Cert que algun cop, esporàdicament, uns gegants han trepitjat els nostres carrers en una diada escadussera de festa major, però ha estat un aire transitori, sense cap consistència ni caràcter de continuïtat que és l'essència dels bells costums.

No creieu pas ara, que aquest elucubració sobre els gegants sigui feta sense solta ni volta; al contrari, ve molt a tomb perquè un il·lustre santpolenc, el Dr. Modest Furest, que actualment resideix a Calella, fa dies que treballa i busca ajudes per dotar la ciutat nostrada amb uns gegants artístics de plena propietat que, en les grans festivitats, siguin l'encís més amable del carrer i provoquin la xiscladissa innocent de la mainada i la rialla dels majors.

A fe que és bona idea! En dies de tant d'utilitarisme, que tothom gira el cap a tot el que no sigui ferotgement alimentici, trobar un senyor que s'entesta a realitzar una iniciativa que ben mirat no serveix per a res de material i que no pot produir altra cosa que alegria de cel serè en unes hores clares, ens sembla un fet d'extremada delicadesa.

No podem pas avançar el resultat que tindrà la generosa idea del patrici embellidor de Sant Pol de Mar, el creador de les magnífiques urbanitzacions marítimes, modernes, de la veïna població, però coneixedors de la seva tenacitat i fermesa per a altres projectes de més envergadura, sospitem la possibilitat d'un èxit rotund.

Sigui quin sigui el resultat de tot això, volem que consti ben alt que, si el fet de posseir gegants depengués del vot dels calellencs, nosaltres, sense pensar-nos-hi gens, votàrem afirmativament, amb un sí molt ample, tan ample com es mereixen les coses que deslligades de passionetes rastreres, donen a l'esperit una hora de felicitat”.

En aquest moment entra en escena un altre personatge bàsic per a la nostra història, em refereixo a Narcís Lagares i Banús⁵, constructor de 52 anys, d'origen olotí i afincat a Calella d'ençà el 1929 o 1930.

Tenia una preciosa casa, avui desapareguda, al carrer Costa i Fornaguera cantonada Passatge de Maria Cristina. El taller situat als baixos, prop de l'eixida, serviria com a centre de creació dels gegants i del Mastegamosques, un curiós nan que té un llunyà parentiu amb en Lligamosques d'Olot, representava un bufó, anava vestit de color vermell i portava cascavells penjant, a la mà duia un espolsador.

El model copiat va ser el dels gegants d'Olot, el bust del gegant tenia una clara semblança al gegant olotí, la gegantessa copiarà el de la filla de l'escultor Brunet i se seguiria així la mateixa pràctica que a Olot, on la geganta també copiava el rostre d'una noia del poble.

S'escollí aquell model per la gran tradició que té la capital de la Garrotxa, per ser la procedència d'en Narcís Lagares i dels escultors Ferrarons i Brunet, arribats expressament d'Olot⁶. La sobtada mort de l'artista Ferrarons va ser una gran contrarietat, el quinzenari Cap-Aspre se'n feia ressò. No obstant això, no s'aturà l'obra, s'havia posat un calendari, havien d'estar enllestits per la festivitat de Sant Quirze i Santa Julita o pel Corpus, aquell dia havien de ser batejats i regalats a la ciutat de Calella. Va caldre cercar un altre escultor, seria el també olotí Brunet, qui acabaria l'obra de Ferrarons, completant amb èxit les testes de fang.

Paral·lelament, a fi d'ajudar les tasques del Dr. Furest en relació a la subscripció popular, el mes de març de 1935⁷ es creà una comissió ciutadana pro-gegants de la qual formaven part més d'una dotzena de persones, destacant el regidor Josep Vives i Budoy (de Foment), els redactors de *Cap-Aspre*, Marxuach, Vives i Batlle, els senyors Marc Recolons, Àngel Cabutí, Lluís Vives, Miquel Cabutí i altres ciutadans que no s'especifiquen.

A finals d'abril de 1935, ja s'havia completat el bust en guix del gegant, la gegantessa i el bufó (en Mastegamosques) que seria exposat a l'aparador de la botiga de l'electricista Josep Pinilla (al carrer de la Bruguera).

Convé dir que tota la iniciativa i la recollida dels diners aniria exclusivament a càrrec de la comissió ciutadana pro-gegants. El total recaptat, publicat en 5 relacions, va ser de 1.529,80 pessetes.

Paral·lelament a la recapta popular pro gegants, va caldre pensar en altres qüestions, com ara els vestits i detalls dels gegants, és per això que el mes de maig (un més abans de la seva inauguració) es constituí una comissió femenina per tenir cura del vestuari⁸. La reunió va tenir lloc al jardí d'infants de la Congregació de la Mare de Déu de les Escoles Pies, calia comprar la tela, prendre mides i posar-se a tallar i a cosir. Formaren la comissió femenina un total de disset integrants.

Les tasques de vestir i decorar els gegants es perllongaren fins al dimecres, 19 de juny de 1935, i van tenir lloc a un local del carrer de Miquel Cuní. A causa del poc temps de què es disposava, ja ens podem suposar l'estat de nervis que presidia el treball d'aquesta comissió.

Convé assenyalar que a les tasques de modisteria s'hi sumava la recepció dels diners de la recapta i, encara, tots els treballs de posar lletra i música al ballet dels gegants, feina encomanada en la part de la lletra a mossèn Francesc Gay i Coll⁹ i la música al mestre Romeu, de la catedral de Vic, probablement Lluís Romeu i Coromines (Vic 1874-1937). La partitura original encara no s'ha trobat, i la que hi ha, prové de la interpretació que feia la senyora Pepita Gallart i Mallol.¹⁰

Per interpretar la cançó de l'estrena dels gegants, algun comissionat va passar pels col·legis per formar un cor d'infants. Segons una de les seleccionades¹¹, les monges de la Companyia de Maria van provar diverses veus, desestimant les que desafinaven, restant únicament dues o tres nenes. Van assajar diverses vegades a l'Ajuntament, fins que un sacerdot de la Parròquia que els dirigia (possiblement mossèn Jaume Martorell) considerà que ja cantaven bé. Van ser un total de deu nens i nenes, potser hi havia més noies que nois, i van cantar-la el dia de la inauguració enmig d'una gran gentada i amb un èxit total.

Els treballs i preparatius per a la inauguració van seguir a un ritme fulgurant a partir del mes de maig, tal i com assenyala la revista *Cap-Aspre*¹²: *“Per fi, enllestits totalment els Gegants de la ciutat i el Mastega-mosques, mercès a la generositat d'entitats i particulars i a l'esforç d'un grup de senyores i senyoretes que han volgut cuidar-se dels treballs de modisteria, veurem els altíssims personatges dansant pels nostres carrers el vinent dia de Corpus.*

La cerimònia de lliurament a l'Ajuntament tindrà lloc el matí del mateix dia, amb el següent programa:

A un quart de deu, sortida de la comitiva integrada per les comissions pro-Gegants de senyores i senyors, l'orquestra i els Gegants i el Mastega-mosques, del domicili de l'iniciador Dr. Furest, vers la portalada de la parròquia.

A tres quarts de deu, benedicció dels Gegants i Mastega-mosques, pel Sr. Regent (mossèn Joan Pujol). A la sortida de l'ofici de la diada, les comissions

amb l'orquestra i els Gegants es traslladaran davant la Casa de la Ciutat, on tindrà lloc el solemne lliurament a l'Ajuntament i la dansa dels Gegants

Seguidament es tocaran tres sardanes, i es fan treballs perquè pugui tenir lloc el lliurament de l'himne als Gegants, que ha estat musicat pel mestre Romeu, de la Catedral de Vic”.

El dimecres, dia 19 de juny, en un local del carrer de Miquel Cuní, es procedí a vestir i acabar la decoració dels Gegants de la ciutat. L'endemà, dijous dia 20 de juny (diada de Corpus), a dos quarts a deu del matí¹³: *“davant una veritable núvol de quitxalla i molta de gent gran, tingué lloc la benedicció dels importants personatges, al portal gran la parròquia, pel Regent, Dr. Joan Pujol.*

Després de l'Ofici, es formà una comitiva que, precedida dels Gegants i Mastegamosques (i un seguici de 5 capgrossos més), l'orquestra i centenars de criatures, es dirigí a la plaça de la Constitució. A la Casa de la Ciutat, engalanada com en les millors festes, esperaven els regidors presidits per l'alcalde Sr. Estanislau Janer. A la sala de sessions tingué lloc la cerimònia del lliurament, amb un breu parlament del Dr. Modest Furest, a qui contestà el Sr. Alcalde. Seguidament, un cor de nens de totes les escoles de la localitat, amb acompanyament de l'orquestra, interpretà per primera vegada el Ballet dels Gegants de la ciutat de Calella, que, (...) és obra del llorejat poeta compatrici Mn. Gay i el mestre vigatà Mn. Romeu. Els Gegants dansaren una estoneta enmig de la més fervent alegria popular, i seguidament l'Alcalde repartí uns caramels als petits cantaires, donant-se per acabada la simpàtica festa enmig del més gran entusiasme. Llàstima que els Gegants, tenint un pes excessiu, són tan difícils de portar, probablement hauran de modificar-se.

A la tarda, les catifes de ginesta i clavells embelliren el paviment dels carrers. A dos quarts de set començà a sortir la comitiva, precedida per la parella de Gegants i el Mastega-mosques que al so de flabiol i tamborí dansaven entre infants bocabadats. Tot seguit tingué lloc la processó religiosa”.

Suposem que el nom del capgròs Mastegamosques deriva de la seva gran boca tal i com es pot veure a les fotografies del moment.

Tenim, doncs, un bon testimoni periodístic de la diada de la inauguració dels primers gegants de Calella. D'ell, se'n desprèn l'altíssima acceptació per part dels calellencs i, especialment, de la mainada. Tot el poble s'hi bolcà i de ben segur que entre música, balls i càntics ajudaren a donar més relleu lúdic, festiu i popular a la festivitat del Corpus. Ara bé, a l'altra cara de la moneda, l'excessiu pes del guix massís sumat als 4 metres dels gegants feia que les figures dels gegants arribessin a pesar 125 quilos, això obligà a fabricar còpies de cartró-pedra molt més àgils i lleugeres i, per tant, molt més fàcils de portar i que pesessin al voltant dels 50 quilos i escaig.

Per a tal fi, es tornà a demanar la col·laboració de la ciutadania amb aquest anunci: *“Donatius pro-Gegants– Per tal de contribuir a les despeses ocasionades per la reforma dels Gegants de la ciutat, s'ha obert una subscripció”*¹⁴. La primera i única llista publicada suma 132 pessetes.

A les 10 del matí del 23 de setembre de 1935 (La Minerva i Festa Major Gran de Calella) juntament amb la banda del Regimiento de Badajoz, nens i grans van tornar a veure els Gegants i el Mastegamosques renovats i convertits en uns personatges molt fàcils de portar. De fet, a la base de la testa original del gegant s'hi llegia la inscripció: “*Jaume Ferrarons. Calella, 16-02-1936*”, que devia ser la data del lliurament final de l'obra totalment enllestida.

El darrer apunt sobre la sortida dels gegants abans de la guerra, correspon a la festa major de Sant Quirze i Santa Julita de 1936. Es fa aquest comentari: “*En primer lloc la passada pels carrers dels gegants de la ciutat, que amb les seves típiques ballades fan l'alegria dels infants*”.¹⁵

Poc abans d'esclatar la guerra, el Sr. Lagares confeccionà nou magnífics capgrossos per formar part de la comparsa dels Gegants de la Ciutat i els donà a l'Ajuntament, seria el mes de juny o juliol de 1936 i, tanmateix, potser es van estrenar per la festa de Sant Quirze i Santa Julita (16 de juny de 1936).

En el decurs de la guerra, els gegants i capgrossos primer foren arraconats i, després, desaparegueren. És molt difícil reconstruir aquells moments, però en trobar-se guardats previsiblement en magatzems de la Parròquia (on hi havia els misteris) o bé a locals d'entitats catòliques, el més plausible és que els gegants i capgrossos patissin la seva sort, és a dir, que quedessin malmesos pels efectes dels incendis i destruccions de l'any 1936.

1943. LA RESTAURACIÓ

Coincidint amb l'impuls d'una secció cultural a Acció Catòlica, la cèlebre SIAC (*Sección de Investigaciones de Acción Católica*) dirigida per Jaume Marxuach, es tornà a recuperar la idea dels gegants i capgrossos malmesos durant la guerra: a tal efecte obrí una subscripció i va prendre les providències necessàries per tal de reproduir els gegants desapareguts.

En guardar-se en magatzems parroquials i haver quedat associats a les sortides processionals, és possible que durant la guerra fossin destruïts o també que restessin polsosos, molt malmesos i afectats pel pas del temps, la humitat i el pèssim esperit de conservació del període bèl·lic; en qualsevol cas, el cert és que no es podien aprofitar.¹⁶ Aleshores, què es podia fer? No era possible optar per una decisió costosa, com ara encarregar-ne uns de nous. L'única esperança era recuperar els gegants originals sempre que es trobessin els motlles i novament, mercès el concurs dels senyors Lagares i Marxuach, s'emprengué la tasca de recuperar-los. Una revelació sorprenent ens diu: “*Els nostres personatges guardats a l'Ateneu Tradicionalista (avui dia edifici de La Caixa), restaren en l'oblit fins passada la guerra*”.¹⁷

La tasca de recerca i investigació gairebé detectivesca anà a càrrec del Sr. Marxuach, els motlles originals dels gegants apareixerien a un magatzem de la Ciutat¹⁸, altres fonts afirmen que aparegueren a casa del Sr. Lagares, que havia après l'estil i les tècniques constructives dels escultors olotins que havien fet

l'original; així es pogueren refer les testes dels gegants seguint fidelment el model primitiu i en un termini relativament breu. Només restava l'obra de fusteria (relativament senzilla) i proveir els gegants del seu vestuari: "*Els vestits dels gegants eren aquests: "El Gegant: Capa vermella, vestit verd, casc color or amarronat i porra marró. La Gegantessa: Capa de vellut verd i vestit granatós. Mastegamosques: Vestit vermell amb cascavells i a la mà un espolsador"*".¹⁹

Després d'una interrupció de set anys (1936-1943) sense gegants, el mes de gener de 1943 s'inaugurava una nova etapa municipal presidida per l'alcalde Manuel Alabern i Romaní i semblava que tornaven a donar-se les circumstàncies idònies que ja havien acompanyat la sort dels primers gegants l'any 1935. És a dir, un nou Ajuntament, el dinamisme del senyor Jaume Marxuach i el moment polític que necessitava distraccions.

Mercès a la conjunció dels factors esmentats, va ser possible que, el 15 de juny de 1943, sota el patrocini de la junta del SIAC d'Acció Catòlica, formada per Jaume Marxuach, Joaquim Vivas Solà i Xavier Solà Jover (aquest darrer en representació de la Comissió Pro-Gegants), fessin lliurament dels gegants a la parròquia sota la presència del seu rector, mossèn Esteve Jou i del president de la Junta Parroquial, Sr. Victorí Pedemonte.

En fer-se el lliurament dels gegants a la Parròquia, Jaume Marxuach (president del SIAC) va fer un discurs on situava el paper i la funció dels gegants en el camp de l'apostolat, fins i tot amb els mitjans més profans. El rector agrai la donació i comentà que en el moment oportú explicaria el significat dels gegants a les processons. Tot seguit es van beneir els gegants, s'aixecà l'acta oportuna, signada per tots els assistents.

La primera vegada que van sortir els gegants va ser el 15 de juny de 1943 (el dia abans de la festa patronal de Sant Quirze i Santa Julita). A les 12 del migdia hi hagué cercavila dels gegants (*gigantes y cabezudos* segons la terminologia del moment) acompanyats per la *Banda de Cornetas y Tambores del FFJJ* que van recórrer els carrers anunciant l'inici de les Festes, a aquesta en seguiria una altra el dia 17, també a les 12 hores.

En el decurs del període 1943-1960 es van fer 58 sortides de gegants i capgrossos durant les festes majors de Sant Quirze i Santa Julita i La Minerva, mai van deixar de sortir. Al mateix temps eren part important a la festa del Corpus, ja que encapçalaven la processó i trepitjaven les catifes confeccionades artesanalment pel veïnat. Per aquest concepte van fer 17 sortides. Així doncs, sumant tots els conceptes, els gegants van totalitzar unes 75 sortides.

La cançó dels gegants, la cantava el poble pel carrer, darrera dels gegants. Fins a l'any 1947, els gegants sortien dos cops per Sant Quirze i a vegades també dos per La Minerva. Entre 1947 i 1954 només sortiran un cop per cada festa, normalment les vigílies com a pòrtic de les festes, és a dir, el 15 de juny i el 22 de setembre. Per últim, el període 1954-1960 tornarà a reproduir tres sortides per any, dues per Sant Quirze i una per La Minerva. També els horaris sofriran canvis,

així el 15 de juny solien sortir, primer, a les 6 de la tarda, a partir de 1947 ho farien a dos quarts de set de la tarda i, d'ençà el 1952, a les 7 de la tarda. Quant a les sortides del 22 de setembre, també variaren des d'unes sortides de matí a les de les 6 de la tarda o un quart de set.

Aquestes variacions horàries obeïen a necessitats de programació d'altres activitats festives atès l'ús dels gegants com a complement, farcit o element subsidiari de la programació. Sempre solien anar acompanyats d'alguna banda militar dels regiments de Badajoz o de Jaén, havien de fer l'oportuna visita a les autoritats, sense que, en cap cas, se'ls volgués donar un rol d'activitat amb valor intrínsec propi. I això no obstant, continuaven sent una meca d'ocurrència simpàtica, recurs de portades del programa de festes, lluïment d'unes festes, que durant els anys 40, es reduïen a uns recursos invariablement repetits d'envelats, balls, alguna competició esportiva, els oficis religiosos i, naturalment, els simpàtics gegants. Així era i així s'acceptava que fos. En el període 1943-1960 els gegants van fer 52 sortides.

Seguint la nostra exposició dels anys d'aquella inacabable postguerra, al programa de la Minerva de 1945, hi trobem aquest apunt pel dia 22 de setembre: *"Cúmulo d'esperances i cap desil·lusió, campanes al vol que pregonaven "Carn, carn, carn..." doncs aquest era gairebé l'única ocasió anual per poder-la menjar, gegantons sorollosos i juganers pels carrers..."*.²⁰

Era una societat que no tenia cobertes les necessitats alimentàries més urgents, mancava la carn, el fluïd elèctric, el racionament no cobria tots els productes de primera necessitat. Una societat, però, que valorava com mai l'arribada d'una Festa Major, o potser de qualsevol festa si aquesta donava l'oportunitat de poder menjar carn a través dels vals que es repartien a l'Ajuntament. Omplir encara que només fos per un dia els eixuts estómacs esdevenia una de les essències per a moltes persones; a gran distància, és clar, hi havia el divertiment, els balls d'envelat, ocasió propícia per poder tocar la mà de la xicota que t'agradava i, per a la mainada hi hauria els inseparables gegants i capgrossos recurs d'imaginació, corredisses i entremaliadures, ulls delerosos de veure'ls passejar i ballar, imaginació oberta de contes d'aventures, sorolls i olor de festa. Aquestes eren les claus de les festes majors, si més no dels anys 40 i primers 50.

Avançant uns anys, sabem que per la festa major petita de Sant Quirze i Santa Julita de 1947, s'avisà per portar els gegants al Sr. Francesc Sitjà Clopés, mentre Quirze Perich serví com a flabiolaire.

El dia 15 de juny 1947, per a la sortida de les 18,30 hores, l'Ajuntament també posà un empleat per vigilar els gegants i el ball de bastons. L'endemà, dia 16, a les 10, un altre empleat acompanyaria els gegants igual que a les 18 hores. Era convenient la presència d'un guàrdia municipal per a la munió de persones que es congregaven i la possibilitat certa que hi hagués un accident involuntari.

Les activitats es preparaven amb anticipació, tot planificant la festa de la Minerva d'aquell 1947, el 6 de setembre s'envià una notificació al Sr. Joan Roig (a) "Nan", que residia a Arenys de Munt: *"Distinguido Sr. Próximas las fiestas*

*que cada año celebra esta ciudad con motivo de Santa Tecla, actuarán los gigantes únicamente el día de la Procesión, o sea el 23. Es por ello que interesaría que manifestase si podrá acompañar a dichos gigantes como de costumbre el referido día, único en que circularán. Por ello pues V. deberá hallarse en esta el referido día 23 al primer tren para salir por la tarde con destino a su residencia. Espero pues manifestará la aceptación para saber a que atenernos”.*²¹

El dia 19 d'aquell mes el Sr. Joan Roig va escriure: “*Arenys de Munt: Muy Sr. Mío. El día 23 ya puede contar conmigo que ya vendré. Se despide su amigo. Juan Roig*”.²²

Per les festes de Sant Quirze i Santa Julita de 1948, el dia 15 de juny a les 6,30 de la tarda, es disposà d'un empleat per als gegants i ball de bastons. Dia 16, a les 10 del matí, hi hagué un empleat per acompanyar els gegants i a les 6 de la tarda un altre per acompanyar els gegants i ball de bastons.

Per la festa de Sant Quirze de 1949, els veïns del carrer de l'Església, entre Sant Joan i Sant Josep, guanyadors dels primers premis dels concursos de Catifes de Corpus, van adquirir un capgròs que anomenaren “Cap de Nan” i que pensaven regalar per tal que acompanyés el seguici dels gegants durant les festes.²³

Desaparegut en Joan Roig (Nan), durant alguns anys de la dècada dels 50, els flabiolaires J. Mollfulleda i en Quirze Perich acompanyaren els gegants.

Les festes de la Minerva de 1952, presenten unes despeses en el concepte de gegants per un total de 423 pessetes.

J. Mollfulleda (flabiolaire) gegants	150,00 ptes.
A geganters per les seves actuacions	200,00 ptes.
Parador del “Camino” dinars del flabiolaire	73,00 ptes.
Font: MAMC	

Les despeses pel concepte de gegants i capgrossos a la Festa Major de la Minerva de l'any 1955, van ser de 650 pessetes.

Portar gegants	300,00 ptes.
Portar capgrossos	75,00 ptes.
Flabiolaires	150,00 ptes.
Manutenció flabiolaires	125,00 ptes.
Font: MAMC	

Portar gegants	400,00 ptes.
Portar capgrossos	75,00 ptes.
Flabiolaires	150,00 ptes.
Manutenció flabiolaires	133,00 ptes.

A la festa de la Minerva de 1956 van pujar fins a 758 pessetes, els portants se n'enduïen 400 pessetes.

Font: MAMC

A la festa de la Minerva de 1957 van pujar a 810 pessetes.

Portar gegants	500,00 ptes.
Portar capgrossos	100,00 ptes.
Flabiolaires	150,00 ptes.
Manutenció flabiolaire	60,00 ptes.
Font: MAMC	

Per tant, pel període 1952-1957, pràcticament s'havien doblat els preus. Però mentre que la gratificació dels portadors dels gegants i capgrossos s'havia triplicat, la del flabiolaire es mantenia inalterable. Eren èpoques de necessitats i no mancaven persones que s'oferien per portar els gegants o joves que volien fer el propi amb els capgrossos.

Els gegants anaven envellint sargits, apedaçats, plens de nyanyos, de pols i de misèria, calia fer-ne uns de nous de recuperar el sentit d'ornat i d'alegria de la festa i d'aplec de capacitat cívica.

Raó de la portada del programa de la Festa Major de Sant Quirze i Santa Julita de 1961 (traduït del castellà): *“No figura en el present programa, la sortida dels Gegants i Capgrossos i el seu recorregut pels carrers de Calella.*

L'Ajuntament no desconeix l'estimació i l'alegria que aquesta típica nota de Festa Major desperta en tot i, especialment, en la nostra població infantil.

S'està gestionant l'adquisició d'un altres Gegants, per tal que succeeixin amb tota dignitat als que coneixem i l'efígie dels quals figura a l'esmentada portada. *Per impossibilitats insuperables, no es podrà gaudir de la presència real dels Gegants als carrers durant les presents Festes i, per aquesta raó i com a record als que durant tants anys han donat una nota tan simpàtica, figuren destacadament a la portada del present programa”.*²⁴

Els Gegants de Calella s'havien fet vells i, a més, presentaven un aspecte llastimós, atacats per la humitat i les goteres del magatzem parroquial on es guardaven; tenien, també, cops i nafres i manca de pintura a moltes parts de la testa i dels dits de les mans. Diu la dita popular que, després de retirar-los l'any 1960, van ser cremats a un solar dels afores de la ciutat. No es pensà a restaurar-los, feina feixuga i difícil i s'optà per una solució més dràstica, la seva definitiva desaparició.

ELS PORTADORS

Tot seguit parem atenció vers tot un seguit de persones que durant els anys 40, 50 i 60, tot portant gegants i capgrossos o bé interpretant al flabiol les peces que feien possible el ball dels gegants, van permetre la pervivència i la continuïtat

històrica de l'interès popular en relació als gegants.

“Ens han arribat els noms d'alguns portadors dels Gegants d'aquella època: Isidre Gay Nualart, Josep Feliu “Popets”, Joan Nistar Cano, etc.

Alguns dels portadors dels gegants van ser aquests:

Francesc Sitjà i Clopés (2-10-1910/4-05-1987)

Amadeu Salvà Matamala (a) “Panxample”

Joan Nistar i Cano

Vicenç Martínez

Josep Feliu i Auladell (a) “Popets” (1916-1988)

Isidre Gay i Nualart (1896/25-03-1969)

Font: Elaboració pròpia a partir d'entrevistes i correus electrònics

Sobre aquesta tasca, que no ofici, s'ha escrit massa poc, eren homes forts i valents que, a banda d'agradar-los portar els gegants, així també guanyaven alguns diners extres que no anaven gens malament a la família: *“Val a dir que les persones encarregades de portar els Gegants eren, majoritàriament, gent de la terra. En aquesta època un jornalier cobrava entre 7 i 8 pessetes al dia; l'Ajuntament els pagava per cada sortida entre 10 i 15 pessetes a part del que traquessin en passar la barretina; això doncs representava un bon sobresou.*

I sens cap mena de dubte, el personatge més singular lligat a la història dels Gegants a Calella, va ser el famós Joan Roig Carbó, més conegut pel “Nan del Flabiol”.

El “Nan” va ser l'escuder dels Gegants de Calella fins a l'any 1950, quan va morir a la veïna població d'Arenys de Munt. Amb la barretina vermella, la faixa negra, i el seu aire de bonhomia, sortí sempre amb el seu flabiol i el tamborí acompanyant els Gegants en les festes majors i solemnitats religioses.

L'any 1949 s'incorporà un nou capgròs als nostres Gegants, que és donat pel grup guanyador de catifes que cada any tenia lloc a la nostra població durant la festivitat del Corpus.

*Aquests Gegants marcaren la postguerra i van ser destruïts, cremats, l'any 1961, per donar pas a uns nous gegants”.*²⁵

EN JOAN ROIG (a) NAN DEL FLABIOL

Joan Roig Carbó, conegut com “En Nan del Flabiol” o “el Nan de Calella”, va néixer a Tordera cap a l'any 1872 o 1873, però va viure durant molts anys al carrer de Sant Isidre núm. 34 de Calella, a la segona casa prop de la carretera (Can Gaselins). Els seus pares eren fills de Palafolls, es van casar allà i van anar

a viure a pagès. Camperol d'ofici (jornaler), va treballar també a una fàbrica de capses de cartró. Es casà aviat, vers l'any 1893 o 1895, amb una noia de cognom Martori i va tenir quatre fills: el primer va ser en Josep Roig i Martori, el 1899 neix el seu segon fill, en Jaume Roig Martori, d'ofici mitger, després vindria en Joaquim Roig Martori i el 1905 neix el seu quart fill l'Esteve Roig Martori, d'ofici jornaler que vivia a la masia de Ca l'Arquer a Arenys de Munt. Vers l'any 1910 marxà a viure a Calella, vidu d'ençà feia alguns anys, cap a l'any 1916 es casà amb Maria Montsant i Serra, de Sant Adrià del Besòs, nascuda el 1879, amb qui no tindria fills. Va viure molts anys a casa del seu fill Joaquim Roig, fins que marxà a casa del seu fill petit Esteve, a Arenys de Munt.

Anava per les masies, ell i en Lagares, a Can Bufí (Sant Pere de Riu) per fer música a l'era i feien ballar la gent. Amb feixos d'usurda, un porró de vi. *“Després de tant bufar tenia sed i aquell jovent em feien veure”*. Ell hi posava lletra. Sense estudis, mai no va estudiar música; el seu talent innat li venia de família, ja que el seu pare i el seu avi també eren músics, i d'ells va aprendre les tonades des de ben petit, quan als hiverns a la llar de foc, li havien ensenyat moltes cançons.²⁶

El 1925 cantà unes nades a Joan Amades. Dos anys més tard és entrevistat i preguntat per Joan Tomàs i Joan Amades²⁷. Durant els anys 20 i 30 coneix a Quirze Perich, flabiolaire més jove que ell, que també residia a Calella. L'any 1940 no es troba al padró de Calella, potser residia fora. L'any 1943 torna a acompanyar els gegants. Tenia molta paciència amb la mainada, algunes vegades li estiraven la faixa; la seva néta Emília sempre l'acompanyava. Era fort, carregat de salut, fumava poc.

Ell tot sol, amb els seus flabiols i tamborí, encara que també tocava la cornamusa, deixava sentir els aires de la seva música en toques de diumenge a la tarda, fent ballar el jovent al so de balls moderns. Va acompanyar els gegants de Calella d'ençà el 1920, i recorria les festes majors, caramelles i carnestoltes dels pobles de la rodalia.

Inicialment no cobraven res, però passaven la barretina i després es repartien el que hi havia. Després, durant els anys quaranta, arribaria a cobrar 150 pessetes per actuació. Durant les festes Majors i Corpus, dinava a casa del seu fill Joaquim on menjava cargols a la vinagreta.

“Havia tocat els balls de bastons de Sant Iscle, de Calella, del Canyet (Badalona) i potser de Santa Coloma de Gramenet. A finals dels anys vint el trobem acompanyant gegants a Canet; els anys quaranta acompanya les caramelles dels Aspirants d'Acció Catòlica d'Arenys de Mar. Joan Amades parla d'un flabiolaire d'aquest nom, d'una quarantena d'anys el 1925, el qual “sabia bona cosa de nades, que cantava per les matines de Nadal. Analfabet de lletra i de nota”. Els seus instruments semblen els propis de la tradició del rodal d'Arbúcies”.²⁸

Músic ambaixador d'aquells vells sonadors del XIX, representa el relleu entre els músics populars del segle XIX i del XX. Podia tocar de tot, des de ball

de parella (pasdoble, vals, pericon...) fins a danses molt antigues com ara contrapassos, sardanes curtes o contradances: “A Calella se’l recorda encara avui acompanyant els gegants amb el flabiol i el bombo. Els gegants i ell formaven un conjunt indestriable en què no es concebia veure l’un sense els altres (...). Des de la inauguració l’any 1935 fins a la seva mort els acompanyà i fins i tot tingué algun fill dintre dels geganters.

Encara hi ha memòria de quan sortien els gegants al davant de la processó del Corpus, amb els portadors Popets, Sitjà o l’Amadeu –entre d’altres–, els escolanets duent els capgrossos, el Nunci obrint el pas i “el Nan” tocant al capdavant de tots. Durant el recorregut anaven parant a les botigues: Can Gamell, Can Fonoll, Can Tit, etc. i allà treien una cadira a “en Nan” i tocava un valset, una sardana curta o un pasdoble perquè els gegants poguessin ballar, primer la geganta i després el gegant, mentre els capgrossos anaven donant voltes al seu voltant. Llavors passaven la barretina i recollien uns quants cèntims i quan acabaven s’escoltava un: “Vinga, per’vall!”, i continuaven avançant a so de marxa.

*No només els gegants, sinó que també acompanyava els bastoners de la ciutat, i era ell mateix qui instruïa els nanos per ballar; les músiques que ell els tocava encara sonen avui (...).*²⁹

“En Nan” era amic de tothom, coneixia molt bé la resta de flabiolaires de la zona, com en Quirze Perich, aquest acostumava a anar a Dones d’Aigua el dia de l’Ascensió i “el Nan” els acompanyava tot tocant.

El 23 (pas del diumenge al dilluns) d’abril de 1950 va morir a Arenys de Munt, mesos més tard la revista quinzenal *Estela* publicà aquest article³⁰: “El “Nan”, aunque hijo de Santa Susana, toda o parte de su vida forma una célula viva y presente dentro de una etapa fecunda, de maravillosas sencilleces populares, de la vida calellense.

El “Flabiol d’en Nan” enmudeció para siempre. Y decimos para siempre, porque este rústico instrumento musical de notas simples y alígeras, se identifica tan plenamente a un tiempo pretérito ciudadano, que sus espontáneas melodías quedaron, en su hora, flotantes en el aire estático, y solo el eco llegó hasta nosotros.

No creemos en un sucesor. No sería otra cosa que un vulgar sustituto, porque no sería nuestro “Nan”, el de la barretina roja, el de aire jovial que, siempre a la vanguardia de las manifestaciones populares religiosas, en las vigílias de las fiestas más calellenses, era el típico escudero “dels Gegants de Calella”, en sus “pasadas” callejeras, haciendo las delicias de grandes y chicos y ensanchando el corazón de todos para sentir, con una sincera alegría y efusión de alma, todo el íntimo encanto de nuestras solemnidades. Y por fervorosa simpatía colectiva, encontraríamos a faltar su rostro encallecido como imagen viva que fue de una reminiscencia de la historia de Calella.

Descanse en paz, y quede entre nosotros celosamente guardado y en el corazón, todo el espíritu de aquellos afables días en que Calella, marinera y

payesa, con su religiosidad sincera y fecunda, fue embrión espiritual y cultural en que se mueve y se inquieta nuestra actual Ciudad.

Perdure en nosotros vivo el recuerdo, de un tiempo que se liquida justo en la hora de extinguirse la última nota de “El Flabiol d’en Nan”.

1961. UNS NOUS GEGANTS

Aquesta etapa ve marcada per la construcció a la casa “*El Ingenio*” de Barcelona d’una nova parella de gegants que, amb diverses modificacions, arranjaments, canvis de vestuari i d’altres han durat fins a l’actualitat, per tant pràcticament 50 anys, essent doncs la parella més longeva que hem tingut. Són d’un fàcil portar, molt maniobrables, no tenen un pes excessiu, ronden els 50 quilos, l’única pega que presenten és que, en fer-se en sèrie, tenen una gran semblança amb altres gegants de Catalunya (de fet representen els Reis Catòlics). Sortien exclusivament durant les festes de Sant Quirze i Santa Julita i de la Minerva, iniciaven la cercavila d’aquests esdeveniments religiosos culturals o político-religioso-culturals, sota el nom de “*comparsa de Gigantes y Cabezudos*” semblava amagar-se una sarsuela al gust de goyesques i *embozados*. Per tant, d’alguna manera es disfressava el veritable sentit català dels gegants i capgrossos que, altrament, anaven a saludar les autoritats. Sense colla, amb portants pescats d’aquí i d’allà amb músics també caçats al vol, van tenir una vida més llanguida que llúida però van complir una comesa fonamental: sortir a les festes i fer, amb la seva presència simbòlica, més festa i il·lusió per a grans i, especialment, per als petits.

A la sessió municipal del 5 de juliol de 1961, l’alcalde Manuel Alabern i Romaní, presentà al Consistori un projecte d’adquisició d’uns nous gegants per un import total de 32.000 pessetes. S’aprovà després d’un detingut estudi.

Fabricats a la reconeguda casa “*El Ingenio*” de Barcelona per l’equip del Sr. Delfi Homs i Furnell, tenien, i encara tenen, les següents característiques tècniques:

El Gegant: 47 quilos de pes, i una alçada de 3,50 metres. S’anomena, des de 1993, Bernat I de Cabrera.

La Gegantessa: 47 quilos de pesa, i una alçada de 3,40 metres. S’anomena, des de 1993, Elisenda.

Tot el procés de fabricació va ser veritablement ràpid i es pogueren servir molt abans del que s’havia imaginat, de nou tot van ser presses i nervis per tenir-los a punt per a la Minerva del 1961: “contra el que se creia, la firma barcelonesa encarregada de confeccionar los nuevos Gigantes de la Ciudad, por nuestro Ayuntamiento, ha terminado ya su labor. Se están bordando los escudos de Calella en las túnicas de los altos personajes, y todo hace esperar que el próximo día 22 podrá realizarse el tradicional pasacalle de los Gigantes, entre la curiosa mirada de la población entera y de los forasteros, con la natural complacencia e ingenua alegría de siempre, aumentada por la novedad del estreno de comparsería”.³¹

El dilluns, 18 de setembre de 1961, transports Roca (carrer del Raval 56) va transportar els gegants des de la casa “*El Ingenio*” a Calella, les despeses van ser de 200 pessetes facturades a la Comisión Pro Fiestas de La Minerva.

Fins ara no sabíem que algú, o bé de l’empresa “*El Ingenio*” o del propi Ajuntament de Calella, va dibuixar aquest esbós amb un aspecte a mig camí entre un gladiador romà i un heroi de l’antiga Grècia, potser un Aquil·les. Mantenien algunes semblances amb els gegants històrics de Calella, però introduïa marques noves d’originalitat, tal com un casc amb punxes o bé una *lorica* amb escames. La realitat, però, el preu o les presses impediren la creació d’aquest gegant que, com ja he dit, hauria tingut un evident atractiu per la seva originalitat i personalitat. Aquí simplement ens correspon deixar testimoni d’aquest intent.

El sentit iconogràfic dels gegants del 1961: en Bernat i l’Elisenda, correspon a la categoria de gegants fundadors o defensors del poble. El gegant porta un pergami a la mà esquerra representant l’atorgament d’una carta de poblament, a la dreta porta un ceptre. Aquesta mateixa categoria serà aplicable a la propera parella: en Bernat II i la Timbor de Fenollet (1983).

*El divendres 22 de setembre de 1961, a les 6 de la tarda, eren batejats els tercers gegants de Calella: “adquiridos por el Ayuntamiento de Calella para el deleite de la población infantil”.*³²

S’ha de remarcar, però, que aquests gegants, van ser inicialment batejats amb el nom del Rei i la Reina i el grup de geganteres els donava un nom a cada sortida sense seguir unes pautes.

Al quinzenari calellenc *Estela* trobem escrit: “*Aquesta segona parella ha durat fins ara, però darrerament anaven tots dos tan sorgits, apedaçats, plens de nyanyos, de pols i de misèria, que en lloc d’un ornat i una alegria, semblaven un símbol d’incapacitat cívica*”.³³

El mes de setembre es publicava un article sota el títol d’uns altíssims personatges al quinzenari calellenc *Estela* ³⁴: “*No esperàvem pas tanta rapidesa en la consecució de l’esperada efemèride. Encara no han passat tres mesos d’ençà que el nostre Ajuntament va iniciar les tasques d’encàrrec dels Gegants nous a una casa especialitzada de Barcelona i avui, les indústries –atiborrades de feina– no van massa de pressa en el compliment de les comandes. Tots ens figuràvem que fins a les diades de Sant Quirze i Santa Julita de 1962, les grans festes calellenques quedarien orfes de la presència riallera i simbòlicament dansaire dels Gegants, que seguiríem enyorant l’alegria dels antics i deploraríem la mort d’aquells a qui la vellesa –inexorablement fins en les persones de cartró– se’ns n’havia endut, després de vegetar plens de nafres i malures, els anys de la seva decrepitud.*

No fa gaires dies, ens va sorprendre en un taller de dibuix local, la confecció d’un gran escut de Calella. El dibuixant, a preguntes nostres, va dir-nos que es tractava d’un bocet per a brodar immediatament en les vestidures dels Gegants que han d’estrenar-se per la Minerva...

Seguirem les indagacions i, en efecte, resulta que els nous Gegants estan a punt de solfa i disposats a prendre tot seguit la ciutadania calellenca...

No sabem detalls ni hem vist fotografies. Sabem que son Rei i Reina; que porten ceptre i –ell– un pergami enrotllat...

Com seran? Veus aquí una gran incògnita, que es dissiparà en els dies de la nostra propera Festa Major. I aquesta natural curiositat, tenyida de la ingènua i simplista il·lusió d'alegria col·lectiva que suscita sempre el pas dels Gegants, creiem que llençarà al carrer tots els calellencs –grans i xics– que vivim la realitat autèntica de la població...

I també esperem, anticipadament, que ens agradaran de veritat, perquè a la fi, seran dels nostres, seran uns elements més de la gran família tradicional, que posa arrels a la terra i al seu esperit..."

Aquesta situació forçà el relleu i la construcció de la tercera parella de gegants que, feliçment encara fan plenament la seva funció.

Cercant documentació sobre la construcció dels gegants hem trobat informacions, sempre posteriors al mes de setembre, quan sabem certament que van ser lliurats i inaugurats, la qual cosa porta a suposar que foren fets i materialitzats per un contracte verbal i no serà fins a l'hora de pagar-los quan es materialitzarà un contracte per escrit.

Calia, doncs, legalitzar la situació, fer un plec de concessions i atorgar la feina a l'empresa El Ingenio. Es van demanar diversos pressupostos; el 14 d'octubre de 1961, va respondre el Sr. Cardona de la reconeguda casa "El Ingenio" de Barcelona, que ofería fer-los per 25.000 pessetes. L'adjudicació és de l'11 de novembre de 1961, mentre que el contracte definíu du la data de 22 de novembre del mateix any.

El document del contracte diu: "*Celebrado el acto de apertura de plicas en fecha tres de noviembre corriente, solamente se presentó una, suscrita por Don Delfín Homs Furnell de Barcelona, que se compromete a efectuar el suministro por la cantidad de treinta y una mil quinientas pesetas (...). Contrato relativo al suministro de dos gigantes, rey y reina, para su presencia en los festejos populares en que es tradicional su participación*".³⁵

La licitació es fixà en trenta-dues mil pessetes a la baixa, quedaren en trenta-una mil cinc-centes. L'empresa venia obligada a lliurar els gegants objecte del concurs una vegada enllestits i seran provisionalment rebuts dins dels deu dies següents a la comunicació del contractista d'estar enllestits. En una clàusula, s'especifica que l'alcalde podia imposar a l'empresa adjudicatària multes des de 25 a 50 pessetes per retards, deficiències en materials o manca de compliment de punts del contracte.

Hi ha la curiositat del fet que, mentre a la revista *Estela* el mes de setembre de 1961 trobem dades sobre els nous Gegants, el document oficial de l'Ajuntament

contractant els serveis de *El Ingenio* és del 22 de novembre del mateix any, de tota manera ja hem explicat que aquesta descoordinació en les dates obeïa purament al fet que la paperassa s'havia subscrit posteriorment a la recepció dels gegants que duia la condició d'urgent.

A principis de l'any 1962, s'encarregaria al dibuixant local Sr. Josep Camps la confecció del dibuix dels gegants de Calella.

Els Gegants anteriors van ser guardats a un magatzem parroquial (on també hi havia els misteris de la processó de Setmana Santa) i amb els anys les seves restes van ser cremades.

La nova parella de Gegants, sortien com els anteriors per les festes majors de Sant Quirze i Santa Julita i per la Minerva.

Despeses pel concepte de gegants i capgrossos a la Festa Major de la Minerva de 1961, importà 1.360 pessetes.

Portadors de gegants	900,00 ptes	Josep Feliu
Portadors de capgrossos		
6 nens x 35 pessetes cadascun	210,00 ptes	Francesc Montero
Flabiolaire	200,00 ptes	J. Mollfulleda
Despeses de gasolina		
per avisar el flabiolaire	50,00 ptes	A. Marquès
Font: MAMC		

Dos joves calellencs d'aleshores ens expliquen les seves "aventures" com a portants de capgrossos: *"Teníem 15 o 16 anys, en aquells moments a casa estaven força malament i ens havíem d'espavilar per treure alguns diners extra. Aleshores els dels gegants, eren en Feliu, en Nistar, l'Amadeu (a) Popets i ens van convidar per posar-nos els capgrossos, i nosaltres vam acceptar tot seguit. Anàvem a agafar els capgrossos al magatzem dels misteris al costat de l'entrada principal de la parròquia, on per cert estaven fent les peces de formigó del nou campanar. Havíem de ballar al compàs del que tocava un flabiolaire i fer algunes tonteries amb els capgrossos, la mainada gaudia molt. Passàvem el sarró per tal que el públic hi possés alguns cèntims, però els que duïen els gegants no ens en donaven cap i ens registraven, nosaltres amb una mica de picardia ens posàvem alguns diners dins els mitjons. La rua passava pel carrer Església, Jovara, Balmes, Bruguera, era força llarga, sortia tres cops l'any: per Sant Quirze, Corpus, i la Minerva. Nosaltres vam sortir tres o quatre anys. Una vegada havíem cobrat les 35 pessetes de l'Ajuntament i els pocs diners "rescatats", anàvem a la Gàbia per prendre un suau (café i gasosa), aleshores ens sentíem uns reis. Va ser una època molt maca".*³⁶

1968. LA RESTAURACIÓ I LA MILLORA DELS GEGANTS

Sobta una mica el fet que set anys més tard de la seva inauguració, aquests gegants ja es trobessin en un lamentable estat de conservació que va fer del tot

necessària la seva restauració. Estaven tancats on hi havia els misteris de la Setmana Santa, plens de teranyines, pols i degoters que els havien anat malmetent. Hi havia dos gegants i sis o vuit capgrossos.

Vers l'any 1968, l'alcalde Joan Llobet (que també havia exercit de vocal de Turisme per als temes folklòrics), va suggerir al fuster, Joan Font Vila, la conveniència que poguessin sortir altra vegada els gegants per tal que, com abans, tornessin a presidir les festes locals³⁷: *“Assessorat per un antic geganter, el popular Andreu, supervivent d'aquella època, qui això escriu, senzill i modest mestre fuster portat més per aquells sentiments que per coneixements en la “matèria” i sense experiència, s'ho va proposar i es va atrevir a portar a terme la tasca d'arreglar i restaurar els gegants i els capgrossos, ajudat per les voluntàries i desinteressades modistes Angelina Ros Ciria i Maria Teresa Freixas Comet, que es cuidaren de la restauració, neteja i confecció de part del vestuari. Els gegants i els capgrossos estaven força malmesos, per accidents soferts, topades o caigudes i tenien nafres, aixafades, fins i tot, algun dit fracturat (després de ser restaurats, van tornar a sortir el mateix any 1968). El gegant, morè, la figura d'un guerrer armat, ferreny, valent i sever, portava a la mà dreta una maça repenjada a l'espatlla, símbol de poder i força; era la figura del Defensor, del Protector de la Ciutat i la geganta, sa esposa i companya, de trets romàntics, figurava la dona mediterrània, de cara bonica i dolça, duia brodat al pit l'escut de Calella i, a la mà dreta, un ram representatiu: format per les cinc espigues d'or i les Quatre roselles i era, com molt bé li diu la cançó: La mestressa de nostra ciutat!”*.

Els vestits (de color marró fosc) estaven en un estat lamentable. El senyor Joan Font (fuster)³⁸ s'engiponà per posar a la reina un ram de cinc espigues i quatre roselles i s'entretingué a treure la bandera de l'Estat que vorejava l'escut de Calella; un senyor de l'Ajuntament s'enfadà perquè l'havia tret. Es posà d'acord amb dues modistes (Ros i Freixas) per tal que sargissin i apedacessin els vestits, van fer rentar la roba i es posà una pell de conill al coll del Gegant. L'ajudant del senyor Font va posar un sac de flocs com a pits a la geganta. Va arribar el rector, Esteve Jou, la mirà i ens digué: *“Voleu dir que no en feu un gra massa!!”*. Va respondre que tractant-se de gegants, tot havia de ser gros.

L'any 1968, la senyora Angelina Ros (modista) va refer la petxera amb puntes de la Geganta i s'oferí a arranjar-lo³⁹. Les modistes també van fer uns coixins interiors per a les espatlles i el cap graduables segons l'alçada per així portar-los millor, també van fer cinc o sis vestits nous per als capgrossos que també estaven molt malmesos.

Els cavallets dels gegants estaven corcats, canvià alguns llistons però respectà la fusta blanca de Flandes perquè era lleugera. Calculà bé el balanç fent proves. Una altra feina important va ser arranjar els caps i les mans (que es desmunten), n'hi havia de trencats i molt malmesos. Amb paper, guix, pasta de fusta, tot quedà a punt. Era una feina mecànica que feia els vespres quan plegava del taller. Amb una galleda plena de diaris, feia pasta de paper, amb cola blanca, feia les pasterades, tapava els forats, esperava que se sequés i, aleshores, amb guix ho anava allisant tot. Després hi havia la feina de pintar, tots van ser pintats emprant culs de pots de pintura de diversos colors.

Després de lliurar-los, el senyor Joan Font va recomanar, però, que s'arrangés també la teulada del magatzem per estalviar que es tornessin a malmetre.

Una vegada arreglats, es van muntar els gegants a la Cooperativa (on hi havia hagut el FFJJ) entrant pel carrer Llarg. Els va tenir uns quants dies, repintant-los. Els caps, els va fer al taller i els muntà a la Cooperativa. Cada vegada que s'havien de repassar demanava la clau del magatzem dels misteris al rector de la Parròquia. S'hi van posar unes fundes de roba per tal de protegir-los de la pols. A vegades els feien ballar una mica. En una ocasió els veié un senyor que era un element molt actiu de l'Acció Catòlica i ho interpretà com si se'n burlessin i els recriminà. Aleshores ell li explicà que havien de sortir l'endemà i s'havien de provar.

Entre els portants hi havia un tal Amadeu Matamala, que vivia al carrer Amadeu, que també treballava als banys Suñé. "*En Popets*" de Pequín (de Can Feliu) i un tal Siset (dels ulls molls). Els nans passaven la barretina tot passant un sarró per demanar propines.

A partir de l'any 1968, uns gegants rejoyenits i endiumenjats presentaran un interès per al públic local habitual, però també es potenciaran com una atracció turística. Serà, doncs, el turisme estranger el que farà comprendre als poders públics l'interès per rejoyenir i exhibir algunes tradicions locals com a oferta de folklore popular: "*Gigantes y cabezudos desfilan por las calles de Calella anunciando, a propios y a extraños, el inicio de la Fiesta Mayor*".⁴⁰

Anys més tard, en l'escenari d'una Calella perfectament plantada en el "desarrollisme" franquista i en un turisme de masses, el cronista del moment ens descriu la *Fiesta Mayor* de Sant Quirze de 1971, on es presenten els gegants com a "*otros actos de diversiones populares*", com ja era habitual subordinats dins i fora dels programa a altres temes de més entitat. Justament va ser aquest menysteniment del paper dels gegants, no entendre que simbolitzaven Calella, el que els faria caure, primer en un paper de pura comparsa que serà la constant durant el franquisme, però després en la vulgarització, marginalització i desinterès pel seu estat de conservació: "*Hoy, fiesta patronal de la ciudad. Esta tarde, tradicional procesión. Siguiendo una antigua tradición, hoy, miércoles, celebra la ciudad su fiesta mayor patronal. Los actos más relevantes serán el Oficio solemne en honor de los patronos, santos Quirico y Julita, con asistencia de las autoridades, y demás representaciones oficiales. A continuación de dicho acto religioso, que tendrá efecto por la tarde, desfilará por las calles de la población la tradicional procesión cívico-religiosa, en la que portará el pendón principal don Luis Sitjes Homedes, delegado provincial del Ministerio de Educación y Ciencia. En el programa de festejos figuran además otros actos y diversiones populares: desfile de gigantes y cabezudos; pasacalles y conciertos por la Banda de la Cruz Roja de Barcelona; inauguración de la exposición fotográfica en el local de la cooperativa «La Amistad» bajo el tema «La sardana», a cargo de la Agrupación Sardanista, etcétera. - Domingo Mir*".⁴¹

En els primers anys de la dècada dels 70 assistirem a la revifalla de l'interès pels capgrossos; com a mostra, l'eixerit Joanot, al qual es dedicarà la portada del

programa de festes de la Minerva de l'any 1972. També el 8 de juny de 1974, a les 5 de la tarda i al Passeig de Manuel Puigvert, els gegants de Calella van rebre el petit cap gros anomenat "Pa, Vi i Moltó" vestit amb esclops, faixa, barretina i calces de vellut. Ara bé, res de tot això no podia amagar la profunda decadència del model dels gegants a Calella, clarament superat per altres espectacles com titelles, animalons, xarangues i altres, també presentava els inconvenients d'un sistema generat des de l'Ajuntament a qui ja semblava interessar més aviat poc que els gegants sortissin o no.

Si bé és cert que mai deixaren de sortir, per mirar de renovar l'espectacle, entre el mes de juny de 1977 i el mateix mes de l'any 1979, s'introduïrien alguns canvis com ara portar bandes de fora, per bé que era ben palès la crisi dels gegants a Calella, que en els propers anys o bé no sortiran o ho faran amb grups forans i molts desdibuixats. El període 1979-1982 serà el de les intermitències, que acabarà feliçment amb la formació dels Geganters de Calella, el 23 de setembre de 1982.

En el període considerat (1961-1979), els gegants van fer 39 sortides durant les festes majors de juny i setembre, a les quals caldria sumar les no menys de 15 o 16 sortides a la festa del Corpus. Podem concloure que els gegants van fer un total global d'unes 55 sortides.

1982. NAIXEMENT DE LA COLLA

Serà just recordar que en el naixement de la Colla de Geganters de Calella, hi participaran persones provinents de dues realitats preexistents, és com si hagués tingut una doble paternitat. D'una banda hom recorda la relació entre l'Agrupament Escolta Montnegre, el popular "Cau" de la Parròquia, i l'inici dels Geganters de Calella. Persones que s'havien format en l'Agrupament seran part del nucli fundacional dels Geganters. Tant Francesc Noguera, ex-cap escolta de l'Agrupament, com el propi Salvador Constans, cofundador dels Geganters, coincideixen a comentar que en la iniciativa de crear els geganters van haver-hi moltes sinèrgies, les unes de caràcter personal, i per iniciativa pròpia, però també va tenir-hi un pes propi tota l'anterior vinculació i les vivències viscudes dins del "Cau". No va ser casual que la majoria dels noms dels primers geganters haguessin estat vinculats a l'Agrupament, tampoc ho serà que, segons comenta en Salvador Constans, fos un antic cap de l'Agrupament, Francesc Noguera, el que els trobés i els encarregués la tasca de formar una Colla. D'altra banda serà evident que a partir de 1982 ambdues realitats aniran separades, això no obstant, encara avui a cada Trobada de Gegants és l'Agrupament Escolta Montnegre l'encarregat de preparar l'esmorzar que s'ofereix i, d'ençà el 2008, el Gegant's Rock s'organitza conjuntament amb la gent del "Cau". Crec que això diu molt de l'amistat i la mútua entesa entre entitats, una realitat viva que sens dubte és mútuament enriquidora.

A la junta de l'Agrupament, per al període 1977-1978, trobem no menys de 7 futurs cofundadors de la Colla de Geganters. Entre ells Salvador Constans, cap de Llops i Daines i dels seus ajudants: Ramon Agustí, Marta Sabater i Marta

Masferrer; de Ramon Marquès, cap de Ràngers i Noies Guies, del seu ajudant Narcís Soler i de Dídac Sánchez Riola, un dels caps de Pioners i Caravel·les. La crisi de l'Agrupament es materialitzà el juliol de 1979: *"Escoltisme a Calella: greu situació actual: "ens plega la pràctica totalitat de caps..."*".⁴²

A més, encara hi ha una altra qüestió que convé ressaltar i és que, a finals dels anys 70, els gegants ja havien estat portats per membres de l'Agrupament Escolta Montnegre i això hauria creat aquest interès per fer reviure el món geganter que, d'altra banda, estava bon xic esmorteït en aquell moment, però paradoxalment, mentre això succeïa aquí a molts punts dels Països Catalans s'estava començant a notar una notable revifalla d'aquesta realitat i, naturalment, Calella, no podia, no havia de restar-ne al marge: *"Per la diada de Sant Jordi de 1979, coincidint amb el vintè aniversari de l'Agrupament Escolta Montnegre i quan encara no s'havia constituït el primer ajuntament democràtic (1979), l'Agrupament va treure els gegants que convé recordar que feia algun temps que ja no sortien i van tornar a quedar endreçadets fins que va haver-hi el grup de geganters. La creació dels geganters va ser obra i iniciativa personal d'alguns nois; que dins l'Agrupament hi hagués aquest tarannà, és una altra cosa. Allà s'estimulava de tot: les accions cíviques, l'amor al país, a la llengua i per la recuperació de la cultura popular. Els primers assaigs de portar els gegants es feien als locals de l'antiga OJE (davant de l'Amistat)"*.⁴³

He tingut la sort de poder comptar amb el testimoni del primer cap de Colla dels Geganters de Calella, en Salvador Constans i Colomer, que ens narra i detalla els primers moments d'una nova etapa gegantera: *"Recordo que després de la mort de Franco enmig d'una Transició que encara era una incògnita, l'11 de setembre de 1976, la guàrdia civil va carregar les metralleres a la Plaça de la Vila – Ajuntament–, on hi havia centenars de pacífics ciutadans. Treure els Gegants de Calella, aquell dissabte a la tarda, va ser com un aire de llibertat personal i col·lectiva, perquè ara i sempre els Gegants no han representat el poder sinó al Poble.*

La primera vegada que els vaig portar, va ser segurament l'any 1976 o 1977, encara amb l'Ajuntament franquista. En aquell temps era cap de Ràngers i Noies Guies, de l'Agrupament Escolta Montnegre de Calella. Amb la resta de caps, vam decidir fer un gran extrajob –el sistema dels escoltes per recollir diners per fer activitats–. I vam pensar a celebrar el 20 aniversari de l'Escoltisme a Calella (realment, el primer "Cau" es va fundar el 1959, però per als caps del meu temps, aquell seria l'últim o dels últims cursos a pertànyer a l'Agrupament, ja que estàvem a punt d'acabar l'Institut i la vida ens demanava fer altres coses).

Vam demanar al Sr. Lluís Mayà Casadevall, l'últim alcalde franquista de Calella, i al Sr. Pedro Antonio Jiménez Morales, delegat de la OJE a Calella i professor nostre de gimnàstica i FEN a l'Institut de Batxillerat Bisbe Sivilla de Calella, que era el responsable del pati de la Cooperativa l'Amistat, requisat pels franquistes, que ens el deixés per fer una festa per recollir diners per fer una cercavila amb els gegants que feia anys que no sortien. A més, de posar dins del pati de terra

*de la cooperativa l'Amistat diverses atraccions de fira i un bar, vam contractar un grup excepcional, que presentava el seu últim disc, Licor d'Herbes Bones, ELS ESQUIROLS. La festa va ser un èxit i tots vam gaudir de valent. Recordo que ens va acompanyar en la música pels carrers de Calella una persona que havia tocat amb els gegants que abans eren portats per persones pagades. Tocava el flabiol i el tamborí –com el de la cobla– i ajudà a portar la gent cap a l'Amistat, aquest edifici amb un gran pati de terra, era entre el carrer Església i Jovara, on ara hi ha els pisos dits de l'Amistat. Els gegants estaven bastant atrotinats i mal conservats”.*⁴⁴

Després de les eleccions i la formació del primer Ajuntament democràtic, de majoria nacionalista (CiU), naturalment va ser un fet el suport i l'impuls actiu vers la recuperació de moltes tradicions populars: *“Amb l'arribada dels ajuntaments democràtics a les eleccions de 1979, tota la cultura popular, durament reprimida durant 4 dècades –o més–, explota cap a l'exterior (castellers, diables, bastoners, etc, etc).*

Els gegants tornen a sortir al carrer. Si els més populars havien estat els d'Olot, o els de la Plaça del Pi de Barcelona, ara els pobles que en tenen, els treuen de l'oblit i els que no, en construeixen de nous.

Just acabades les eleccions i amb l'alcalde electe de CiU, el Sr. Ramon Bagó i Agulló, aquest demana a Francesc Noguera –ex cap escolta de l'Agrupament Montnegre– que busqui qui reactivi el tema dels gegants. Ell només ens va demanar si volíem montar-ho, no va ser mai geganter, almenys en aquella època.

I en Francesc ens trobà a en Ramon Marquès i Talamàs i a mi mateix – Salvador Constans i Colomer– a la llibreria la Llopa, al carrer Bruguera –crec recordar que era la nova seu–. Nosaltres, ex caps d'unitat dels escoltes de Calella, acabats de plegar del Cau, acceptàrem l'encàrrec.

Justament unes setmanes després es produeix una gran trobada de Gegants –segurament la primera– a Matadepera (Vallès Occidental), amb la participació del gegant Goliath, austríac –dels més grans del món, i amb el braços mòbils– i una vintena de gegants catalans i potser algun de Galícia o del País Basc. D'aquesta trobada sortirà la Federació de Colles Geganteres de Catalunya i per part de nosaltres (Ramon Marquès, Narcís Soler Valverde i Salvador Constans) la decisió ferma de tirar endavant els Gegants de Calella.

Qui som els que comencem a muntar la Colla dels Geganteres de Calella? Doncs la gran majoria, ex-escoltes i escoltes en actiu de l'Agrupament Montnegre de Calella. Persones que portàvem molts anys junts i de fet no deixava de ser la mateixa gent. Aquest nexa entre els geganteres i els escoltes s'ha mantingut molts anys i ja a les Fires de Calella, el diumenge, dia tradicional de la Cercavila o rua dels gegants, l'esmorzar anava a càrrec dels escoltes, amb la típica botifarra i la col·laboració de Dibamasa en el tema de la beguda.

Es difícil recordar a tothom, i és de justícia que no manqui ningú, ja que els geganteres és el resultat d'una cursa de relleus, perquè la societat civil creixi en salut, en vigor i en cultura.

Els temps que vaig estar vinculat als geganters de Calella va ser més d'una dècada, temps suficient per a veure molts canvis, però, de fet, el que no va canviar mai són les ganes de gaudir, de ballar i de portar el nom de Calella arreu, amb orgull i sense complexos!.

Els companys que recordo de tots aquells anys són els següents, amb tot caldria demanar a tothom que va ser o és geganter que ajudi a ampliar la llista, per a no cometre cap injustícia:

Ramon Marquès i Talamàs, Dídac Sànchez Riola, Narcís Soler i Valverde, Ramon Agustí Carreras, Salvador Constans i Colomer, Rosa Díaz, Marta Sabaté Cànoves, Joaquim Carreras i Jiménez, Jordi Puig Martínez, Albert Puig Martínez (e.p.d.), Jordi Tarinas i Talamàs, Xavier Soler i Valverde, Andreu de la Torre Martínez, Francesc Xavier Ten i Costa, Pere Cardona i Ferrer, l'Àngel de Tordera, Francesc Xavier Amijas, Dídac de la Torre i Martínez, Mateu Vives i Regàs, Jordi Feliu i Horta, Francesc Dalmau i Peracaula, Dolors Camarasa, etc.

També hi ha altres calellencs sense el recolzament dels qualstot hauria estat més difícil o impossible.

Començant pel Mateu Aspas, que portava el camió on transportàvem els gegants, capgrossos, llopa, etc, per anar a tots els llocs.

En Jordi Ten i Figueras, regidor de Cultura de l'Ajuntament de Calella i en Rafael Carpinell (e.p.d.), que el va substituir en el càrrec, sempre tractaven d'ajudar-nos per tirar endavant els gegants".⁴⁵

Si al principi d'aquest capítol parlàvem d'una doble paternitat en l'inici dels Geganters de Calella és perquè en Pere Cardona insisteix en una segona línia de treball, considerant la importància de l'anomenat Grup de Joves de Calella com a gresol on s'anaven forjant noves associacions i colles, totes elles sempre animades pels mateixos ideals de Catalunya i democràcia: *"Els Geganters, junt al Centre Excursionista, neix d'un grup de persones que formaren el "Grup de Joves de Calella" que poc després de la mort d'en Franco s'agrupen per fer activitats a la població.*

En aquelles reunions als locals de La Cooperativa (quan encara hi havia l'antiga Cooperativa l'Amistat (del carrer Jovara) i la seva pista de bàsquet (que ara són pisos), es programaren activitats, aprenguérem a dur els gegants.... i entre les moltes coses que es feren i sorgiren, hi hagué la voluntat de recuperar els Gegants per a Festes Populars, i no només per a les processons, i també el Centre Excursionista ja que abans hi havia hagut a la població una secció del Centre Excursionista de Catalunya....

La gent del grup de joves, ens repartírem per fer la feina, i en Salvador Constans i Colomer i en Ramon Marquès i Talamàs, foren els que s'encarregaren de tirar el Gegants endavant (junt a més gent).... i jo estava amb un altre grup de persones que portàrem la creació del Centre Excursionista.

El grup de Geganterers surt per primera vegada el 1982 i jo m'incorporo més tard quan es fa la presentació dels gegants Bernat II de Cabrera i la seva muller Timbor de Fenollet (setembre de 1983)".⁴⁶

Altrament, no podem pas oblidar que l'impuls democràtic del moment i l'amor al País jugà un gran paper en la conformació de tot un ambient favorable a la recuperació de les nostres tradicions i dels nostres gegants i geganterers. Salvant les distàncies en la història dels gegants de Calella, es tornava a produir la felicitat coincidència entre l'arribada d'un nou equip municipal i l'existència d'un ambient propici per als gegants. A més, convé recordar que l'impuls de 1935, es produí dins d'un ambient polític enrarit amb unes esquerres calellenques a la presó o fortament perseguides. El 1943, en ple franquisme, no cal parlar de democràcia, d'ençà el 1979, però, ens trobàvem ja en plena democràcia; en el primer Ajuntament democràtic d'ençà feia més de 40 anys i, com ja he escrit alguna altra vegada, en un moment dolç per fer grans coses, en aquell instant que, malauradament, sol durar poc temps en el qual sembla que tot és possible. Doncs bé, en aquest moment i amb aquelles persones va ser possible crear una *Colla Geganterera* i, no només això, sinó que a través d'això es recuperaren no únicament les sortides habituals dels gegants sinó també la il·lusió per fer-los ballar, la il·lusió per la festa, sostreta de la rutina sempre obligada i forçada. Els gegants tornaven a somriure, tot fent la festa senyora dels carrers de Calella.

Val a dir que l'interès de Francesc Feliu, regidor de Cultura els anys 1981 i 1982, possibilità la formació de la Colla de Geganterers de Calella.

De tota manera, les relacions entre l'Ajuntament i els Geganterers no van ser flors i violes, hi tenia a veure el fet que per la seva pròpia estructura interna i idiosincràsia la Colla no estava del tot consolidada, i si bé és cert que hi havia un cap de Colla, a vegades apareixien diversos interlocutors. Les reunions eren molt assembleàries i es treballava més per consens i voluntarisme que per ordres emanades d'una junta estructurada i consolidada. Ells creien que així treballaven millor, l'administració, però, sovint necessita o vol estructures sòlides, el fet de parlar amb adolescents no afavoria que s'aconseguís sempre el que es volia: *"La relació amb l'Ajuntament, sempre va ser una situació de dificultat, potser no tant per desinterès, sinó pel fet que el grup de Geganterers no estava consolidat.*

Quan neixen els Geganterers, és el fruit de la "Vitalitat democràtica", tots en aquella època érem joves i amb ganes de fer coses i recuperar-ne d'altres.

Les tradicions van ser el punt de sortida, es recuperaven a molts pobles, i el gegants tapats en el magatzem de la rectoria, sortien per quatre fets religiosos; els recordo encara quan per Setmana Santa, anava jo amb el meu pare, a vestir els misteris (que han desaparegut) i allí hi havia el magatzem brut i els vestits rosegats per les rates.

Vam comptar sempre amb el Sr. Ramon Bagó, en Jordi Ten i en Rafael Carpinell i els seus ajudants (la Pepita i, anys més tard, amb en Paco), després amb en Joaquim Rey i el regidor de Cultura, Francesc Arqués.

Els gegants passen de la Parròquia, al magatzem de la policia local, d'allí a informació i turisme, després al local del carrer de Sant Josep, cantonada amb la carretera, i quan allí va anar- hi Foto-Film, ens porten a l'envelat de mar, i finalment a la fàbrica Llobet.

Al principi, érem quatre gats, tots portadors i no teníem cap capgròs ni músic, l'únic en Ramon Marquès.

Això significava, que a les sortides els de Calella feien pena, després, en ser pocs, la gent no volia lligar-se a tornar visites, doncs això els comprometia tot l'any".⁴⁷

En el període 1979-1982 hi hauria la seqüència intermitent de 10 actes geganters.

Val a dir que el període comprès entre els anys 1979 i 1982, es caracteritza, quant als gegants de Calella, per la finalització d'un temps, d'un període i l'entrada d'una nova etapa. És un moment de transició, amb les contradiccions pròpies, però amb la ferma voluntat d'anar dotant la cultura popular de dues eines: la participació i l'associacionisme. Enmig, doncs, d'aquesta doble voluntat, hem de contemplar les sortides de l'etapa dotades d'un notable grau de participació, a cura de l'Agrupament Escolta, i després per la inoculació de la voluntat i il·lusió a un primer grupet de pocs però joves molt actius, que seran els cofundadors d'aquesta aposta clara per la reconstrucció de la cultura del país feta des de la base, des del món associatiu.

LA CONSOLIDACIÓ DE LA COLLA I LES TROBADES

Novament cal recollir les paraules de Salvador Constans sobre aquelles primeres passes dels Geganters: *"Gràcies als primers contactes fets a la trobada de Matadepera, tenim una idea més clara de com va la nova era dels gegants i dels qui els porten, els geganters.*

En aquests moments no tenim res, ni local, ni vestits, ni música, etc. Amb els primers diners que rebem –no sé si de vendre números o de subvenció de la regidoria de Cultura–, anem pel tema de la música, fent diversos viatges a Barcelona per cercar els instruments més adients per a nosaltres i per als gegants.

Ens decantem per les gralles que fan servir els castellers, instruments forts, barats i amb àmplia ressonància i fàcils d'aprendre. També un bombo i alguna caixa, un triangle, etc. En Ramon Marquès i l'Albert Puig són els que s'encarreguen més de la música i d'entrenar els companys.

També decidim el primer uniforme, una camisa de traginer, semblant a les que fan servir els castellers, era negra amb ratlles molt fines blanques i una faixa vermella, els pantalons blancs.

A la nostra Colla no hi havia jerarquia, no hi havia un cap de Colla com a l'actualitat –influència dels castellers?–, ens repartíem les feines segons el moment i la disponibilitat.

Entre tots els que venien a la reunió setmanal – dimecres? – es decidia què calia fer, i en situacions de crisi, els més vells decidien i si la cagaven, es disculpaven, acceptant les crítiques.

Des del principi els dos fundadors ens dividírem la feina: en Ramon Marquès portava el tema de la Música i jo el tema amb l'Ajuntament i les trobades les decidíem entre tots i de seguida els companys van agafar responsabilitats concretes segons sortien, tresorer, responsable de xancres, etc.

No vam tenir cap conflicte amb l'Ajuntament, tant en Ramon Bagó, alcalde de Calella, com en Jordi Ten i en Rafael Carpinell, regidors de Cultura en els governs de CiU, sempre van ser entusiastes protectors i amicals en tot el referent als gegants i als geganters.

Cal esmentar que en Mateu Aspas sempre ens acompanyava amb el camió per portar els gegants arreu on calgués.

En general, puc dir que ens portàvem força bé entre tots i que al final, l'objectiu era passar-ho bé. Tant era així, que la primera sortida oficial que férem va ser a Suïssa!

El casal català de Lausana (Suïssa), feia una celebració de cultura catalana i a través de l'Ajuntament de Calella, ens van proposar anar-hi, juntament amb els gegants de Sant Celoni. I així ho férem, tot plegat durà 4 dies, viatge en autocar i dormim al refugi atòmic de la ciutat. La cosa prometia.

Durant tants anys, de sortides en férem una pila, algunes les cobràvem – empreses d'activitats culturals, eren els nostres clients –, altres, sobretot a partir de la Fira de Calella, eren la torna a la participació d'altres colles geganteres a la Cercavila del Diumenge.

A partir de les cercaviles i de la seva massiva participació de gegants, es va perdre bastant el fet de gaudir ballant amb els gegants i el sentit de la funció simbòlica que tenen, aleshores dins el món geganter surten dues visions oposades. Els que controlen l'Associació de Colles Geganteres de Catalunya a la qual, en un principi, ens adherim, però després, per diverses raons, marxem, amb la idea de l'espectacle a partir del nombre de participants; d'altra banda, hi ha el parer de les colles tradicionals, com els geganters de Mataró, Olot i nosaltres mateixos, que entenem que la cercavila no pot ser una processó, que s'assembla més una cua d'estiu a la N-II que a un acte col·lectiu de cultura i sentiment, i on ballar és quasi impossible.

Encara que vam ser de les primeres colles de geganters, com a grup no érem partidaris de l'Associació de Geganters de Catalunya, en aquella època sota el control de Sallent, Matadepera, Sant Jaume de Vilatorrada, etc. Nosaltres vèiem els gegants com a balladors i l'Associació propugnava una espècie de majorets, llargues cues de gegants parats enmig del carrer i sense poder ballar.

Recordo les sortides a Matadepera, Laussana, Ripoll, Girona, Pineda, Sant Pol, Canet, Malgrat, Lloret, Montserrat, Barcelona, Premià de Mar, Vilassar de Dalt, Vilassar de Mar, Olot, Sallent, Sant Pere de Vilamajor, Manresa, Sabadell, etc.

A les sortides, quan podíem fèiem un dinar col·lectiu, recordo com a anècdota, després de tornar crec que de Sabadell, érem uns 15 o 20, vam anar a un restaurant que feien Bufet Lliure, després va ser el Reverter II. El resultat va ser que deixàrem el restaurant sense menjar, geganters amb 3 copes de macedònia a cada mà i vinga endrapar tot el que treien els pobres cambrers, resumint, quan tornàrem a anar-hi, el restaurant ja no funcionava; sempre m'ha quedat la idea que nosaltres som els responsables de la seva fallida.

Els dies fixos per sortir a ballar els gegants eren per la Festa Major Petita del mes de juny i la Fira de Calella- la Festa Major Grossa de setembre. També quan entitats de Calella o l'Ajuntament ens ho demanaven i també si ens contractaven a altres poblacions o actes i les tornes a les altres colles geganteres que venien a la Fira.

És costum donar un record a cada colla de geganters a les Trobades. L'Ajuntament és l'encarregat de fer-ho i el de Calella, sempre he trobat que feia uns records de qualitat i imaginació. Durant molts anys, en "Nona" –Josep Cardona, el ninotaire de Mataró–, va fer amb cartró rèpliques dels gegants i del bestiar de Calella, amb una notable qualitat artística".⁴⁸

Es va fer del tot necessària la presència de música a les sortides, passant per diversos moments fins poder tenir un grup musical propi: *"sorgí un grup de xanquers, anàvem a la cercavila sense grup de música, només picant de mans: semblàvem una colla d'arreplegats, en aquells moments penso que devíem fer més pena que gràcia. Per sort, amb el temps, el problema de la música se solucionà, primer amb grups contractats per l'Ajuntament i després millorà amb un grup de música pròpia (...)".⁴⁹*

En una fotografia, s'hi poden veure 16 components, potser pocs encara però joves, fermes, amb portadors, timbals i gralles i, naturalment, la parella de gegants i almenys quatre capgrossos. Era un bon començament. És cert que la majoria encara no duïen samarretes del grup, ni tenien junta, ni feien moltes sortides programades com a tals, però manifestaven una digníssima voluntat de fer-se presents en tots aquells actes culturals transcendents per al país. Naturalment un d'aquests va ser la inauguració del monument a la sardana a la rotonda central del passeig de Manuel Puigvert. De la unió entre el món sardanista i els geganters només en pot sortir obra bona, amor a les tradicions del país, a la nostra cultura i a la voluntat de ser molt, molt més del que fins aleshores l'estret marc de "municipios y regiones" ens havia volgut encotillar. La fi d'un règim i l'assumpció explícita de la nostra personalitat, són, a banda d'una obra conscient i constructiva, una necessitat de marcar distàncies amb el passat, una aposta clara per construir un futur generacional més lliure.

1983. UNS NOUS GEGANTS: BERNAT I TIMBOR

La lògica inquietud d'una Colla molt activa i en continu creixement va fer pensar primer a disposar d'un bestiar propi però, al mateix temps, encarregar la construcció d'una nova parella de gegants que complís la condició de ser propis i originals de Calella tot pensant, a més, que el multiplicat ús i els anys dels gegants titulars feien aconsellable de preservar-los i anar espaiant el seu ús. Novament he tingut la fortuna que en Salvador (Badó) Constans ens expliqués com va anar el procés d'elecció dels constructors de la nova parella de gegants: *"Quan les necessitats d'ampliar la família gegantera van aparèixer, es fa pensar amb fer un animal, igual que Berga que tenen l'àliga i les mulasses, etc. Van pensar en fer una llopa que pogués portar la mainada. Si mal no recordo l'acabaria fent en "Nona", un ninotaire de Mataró, que feia també les figures de regal que es donaven a les colles geganteres que venien a la Fira de Calella.*

Quan vam plantejar fer una nova parella de gegants, vam mirar a "El Ingenio" i allà ja no en feien. També vam preguntar al Manel Casserres Boix, afamat constructor de gegants, que ens va dir que tenia molts encàrrecs i no ens podia agafar, almenys fins al cap de 3 anys.

Vam preguntar al "Nona" i ens va dir que ell no en feia, però que coneixia una parella a Arenys de Munt, que començava en aquest món.

Vam acordar fer-ho amb ells, el preu era el més assequible i també es van renovar els vestits dels gegants vells. L'Ajuntament pagà unes 125.000 ptes i es va acordar que es dirien Bernat II de Cabrera, que va donar carta de població a la vila de Calella com a part diferenciada de la Parròquia de Pineda i la geganta, Timbor de Fenollet, que era la seva dona.

No van sortir tècnicament i estèticament gaire bé, però això és com els fills, són els teus i has de tirar endavant. Nosaltres mateixos els vam intentar arreglar en diverses ocasions.

*També vam recuperar els capgrossos i d'un que representava un pagès, es va fer, amb fibra de vidre, un gegantó perquè els portessin i s'entrenessin els més joves".*⁵⁰



ELS GEGANTS 1943
Font: MAMC



COLLA DE GEGANTERS A LA II TROBADA DE GEGANTS (1984)

Font: MAMC

Fotografia de la primera Colla de Calella, any 1984. Hi apareixen en Bernat i l'Elisenda, en Bernat II i la Timbor, a més de la Llopa d'en "Nona".

Renglera superior: Ramon Marqués, Pere Cardona, X, Xavier Peracaula, Salvador Constans, Josep Carreras, Jordi Vives, Ramon Agustí, Narcís Soler, Àngel Castañeda, Didac Sánchez. **Renglera inferior:** X, X, X, Jordi Tarinas, X, Xavier Soler, X, Ten, Aspas, X, X, X

NOTES

1. Cf. *Cap-Aspre* núm. 106, 9-02-1935, pàgina 8.
2. La biografia del nostre personatge va ser publicada a la revista santpolenca *El Rellotge*, núm. 7 (Novembre 1978) sota el títol: *Personatges de Sant Pol: el doctor Modest Furest*. L'autor del treball va ser el seu nebot net Josep M. Anzizu i Furest. El Dr. Modest Furest va néixer a Sant Pol de Mar, el 12 de setembre de 1852. Estudià a Calella i Mataró, dotat d'una intel·ligència i d'una curiositat fora del corrent, va poder cursar la carrera de Medicina, es graduà als 21 anys. Poc després, a causa del seu prometatge amb Mercè Tapis i Plaja, de Girona, el Dr. Furest exercí a aquella ciutat on desplegà moltes activitats: empresarials, culturals i socials. La seva pràctica de la medicina seguí el corrent alemany dels homeòpates, higienistes i hidroterapeutes no sense conflictes amb el Col·legi mèdic de Girona. Se'l coneixia per "el metge que cura amb anissos", recomanava seguir pràctiques sanes: aire pur, banys de sol, alimentació equilibrada. Diversos treballs d'investigació dirigits per ell i publicats van rebre distincions. El seu interès per la hidroteràpia el portaren a visitar molts balnearis d'Europa i a fundar el "Vichy Catalan". Convertí La Punta (de Sant Pol) en una avinguda moderna, allà on abans hi havia roques àrides, aixecà un mur de contenció a les ones de la mar i dotà aquesta vila d'un indret admirable. El Consistori es va fer portaveu de l'agraïment més sentit (sessió del 5 d'abril de 1924) i decidí donar el nom d'Avinguda del Dr. Modest Furest al lloc que va des de la finalització del carrer del Ferrocarril fins a la platja de Moré: *colocando artísticamente una lápida de mármol para testimoniar el agradecimiento de esta villa a tan ilustre compatriota*. Fixà residència definitiva a Sant Pol, va morir a Calella poc després de la guerra civil. Massa innovador pel seu temps, era una ment brillant plena d'idees, projectes nous.
3. Comentari fet per Francesc Grau i Viader a l'autor d'aquesta comunicació.
4. Cf. *Cap-Aspre* núm. 112, 16-02-1935, pàgina 5. Article: Els Gegants.
5. Segons la biografia escrita per Àngel Badalló: *Personatges Calellencs II*. Editat pel Grup Pa, Vi i Moltó (2001), Narcís Lagares i Banús (Olot 1883-Calella 1946) arribà a Calella els anys 1929-1930. Comprà un solar lluny del nucli urbà d'aleshores al carrer Costa i Fornaguera, cantonada al Passatge de Maria Cristina, i s'hi edificà casa pròpia, molt original. En una cantonada de l'original edifici, hi figurava una fornícula que abans del 1936 tenia la imatge de Sant Antoni de Pàdua "o dels paletes". Del seu primer matrimoni amb Herminia Estarriol, tingué tres filles: Assumpció, Montserrat i Empar. Es casà novament amb la barcelonina Consol Millàn de la qual enviudà aviat i obtingué un nou matrimoni amb la calellenca Francesca Bosch. Com a constructor i persona de bé, s'integrà plenament a la nostra població treballant intensament, compartint la seva creativitat a construir altars, piles baptismals, pulpits i deixà la casa on vivia plena de decoracions i filigranes. Cal recordar que fou el constructor dels primers gegants de la Ciutat, l'any 1935. Era un home il·lusionat per la seva feina, profundament religiós; la trajectòria del contractista Lagares fou la d'un home de casa i recollit, dedicat a la família i a la construcció, obrer creador i de profundes conviccions. Acabada la guerra, va fer els altars de l'església dels Escolapis. Va morir el dia 15 de juliol de 1946, quan encara li quedava molt per fer en el seu art de construir i motivar. El bust de l'artista Lagares forma part de la Galeria Cultural del Grup Pa, Vi i Moltó d'ençà el 4 d'abril de 1995.
6. Cf. *Cap-Aspre* núm. 112, 23-03-1935, pàgina 8 i *El Mastegamosques* núms. 1 (març 1999); 5 (juny del 2000); 6 (tardor de 2000) i 7 (primavera de 2001). També al *Diari de la Fira de Calella i l'Alt Maresme* any 1995 (núm. 14), pàg. 26.
7. Cf. *Cap-Aspre* núm. 112, 23-03-1935, pàgina 8.
8. Cf. *Cap-Aspre* núm. 121, 25-05-1935.
9. Neix a Calella l'any 1889, és assassinat a la carretera de Banyoles-Olot per Santa Pau (terme de Sallent) l'11 d'agost de 1936. era rector de La Pinya, alhora que conegut dramaturg, havia escrit 36 obres de teatre.

10. Cf. Aniol Noguera i Clofent: *Músiques per a Gralla de l'Alt Maresme*. Aula de Música Popular i Tradicional. Calella, 1999. La senyora Pepita Gallart era l'àvia de la Marta Tarridas (grallera que va ser de la Colla de Calella), l'adaptació a gralla i arranjament són de la mateixa Marta Tarridas i Ortet.

11. Conversa amb la senyora Pepita Gallart (27-10-2009) que sabia de memòria la lletra i l'entonació.

12. Cf. *Cap-Aspre* núm. 124 (15-06-1935), p. 20. A nivell popular el nom del Mastegamosques obeeïa a la seva gran boca, tal i com es pot veure a les fotografies.

13. Cf. *Cap-Aspre* núm. 125, 22-06-1935.

14. Cf. *Cap-Aspre* núm. 138, 28-09-1935.

15. Cf. *La Veu de Catalunya*, 21-06-1936.

16. Ajuntament de Calella: *Calendari de l'any 1987*. Departament de Cultura. Servei de Publicacions. Servei Municipal de Català. Els primitius gegants de Calella i un capgros –tal vegada l'únic?– davant la casa de la Vila en una diada que, pels domassos dels balcons i els “impecables” uniformes dels guàrdies municipals, ens fa pensar que devia ser de festa grossa. Amb el bombo preparat i el flabiol a punt, el popular Nan es disposa a atacar les notes alegres d'una corrandà, repetida sense solució de continuïtat durant la cercavila que recorria, gairebé sense excepció, tots els carrers de la població. Una munió d'infants els envoltava constantment i els seguia incansablement pel recorregut amb la tenacitat que la quitxalla d'aquell temps posava en les coses que constituïen el més petit motiu de divertiment.

17. Ref. Document conservat a l'Arxiu de l'Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya. Nota d'en Joan-Miquel Merino: aquest escrit que es troba a l'arxiu de l'Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya, no va signat i desconec l'autoria i la procedència. Inclou 8 fulls mecanografiats i va ser escrit pels volts de 1994.

18. Segons la versió del Dr. Masons, es van reconstruir els gegants aprofitant el motlle que conservava el Sr. Lagares.

19. Ref. Document de la història dels gegants de Calella conservat a l'Arxiu de l'Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya.

20. Del programa de la Festa Major de la Minerva.

21. Segons expedient de la Festa Major de la Minerva de l'any 1947 (MAMC).

22. *Ibidem*.

23. Cf. *Estela* núm. 70 (11 de juny de 1949).

24. Programa de la Festa Major de Sant Quirze i Santa Julita de l'any 1961 (MAMC).

25. Ref. Document conservat a l'Arxiu de l'Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya. Nota d'en Joan-Miquel Merino: aquest escrit que es troba a l'arxiu de l'Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya, no va signat i desconec l'autoria i la procedència. Inclou 8 fulls mecanografiats i va er escrit pels volts de 1994.

26. Entrevista amb Emília Roig, juliol 2009.

27. Cf. Joan Amades: *Memòria de les missions de recerca de música instrumental i cançons realitzades per Joan Tomàs i Joan Amades a diversos indrets, del 13 de febrer al 29 de maig de 1927, per comanda de l'Obra del “Cançoner Popular de Catalunya”*, p. 119 i 120. Dia 29 de maig. Excursió a Calella. “Fem cap a l'estatge de l'Orfeo de Calella, on celebrem la sessió per portar a terme el nostre recull. El flabioler és un bon home molt amable i faent, que porta escrita en la cara la bonhomia. Es diu Joan Roig Carbó, compta 55 anys i és nascut a Tordera, però fa molts anys que resideix a Calella. És conegut pel sobrenom “del Nan”, com a abreviatu del nom Joan. És pagès d'ofici, encara que fa molts anys que no s'hi dedica obertament, perquè està ocupat en una fàbrica de capses de cartró. Toca el flabiol i el

tamborí, per sentiment innat de la música, puix que el seu avi i pare ja eren també músics; d'ells ha après les tonades que toca, sense el més mínim esforç, puix que ja de molt infant tocava sense que ningú n'hi hagués ensenyat. Els seus avi i pare eren famosos tocadors de cornamusa, la qual també ha tocat ell durant molts anys, però no ens la pot fer sentir, amb prou dolença nostra, perquè la té desarmada per manca de bot. Ens diu que el seu so ja no és plaent a les orelles de la gent jove del dia, i que per aquest motiu fa anys que l'ha arraconada. És analfabet i completament ignorant de música. Forma orquestra ell sol, amb el seu flabiol i tamborí, i recorre encara molts pobles de la rodalia, on deixa sentir els aires de la seva rústega música en tocada de diumenge a la tarda, fent ballar el jovent al so de balls moderns. És molt conegut per tota la rodalia i recorre encara molts pobles tocant per les festes majors, caramelles i Carnestoltes. Quasi sempre ha tocat ell sol sense tenir cap altre acompanyant, i quan hi ha hagut qui ha fet lliga amb ell, ha estat sols per tocar el tamborí, mentre ell sonava el flabiol, de manera que sempre ha estat ell el que ha portat el pes de la tocada. Aquesta mena d'humils músics han de tenir una resistència a prova de bomba, puix que com que molt sovint ells sols componen tota una orquestra, han de tocar contínuament sense poder parar mai, puix que, si ells no sonen, la dansa s'atura. Conta "el Nan" que una vegada, fa ja alguns anys, en el llogaret de Gelpi va tocar durant deu hores seguides, des de les deu del vespre fins a les vuit del matí de l'endemà, sense mai parar la dansa, i es van cansar primer els dansaires de ballar que ell de tocar. Els instruments que toca: flabiol, tamborí, així com també la cornamusa que havia tocat, són molt antics. Ell no té noció de quan varen ser adquirits pels seus ascendents; ell sempre els ha vist a casa seva. No ofereixen cap particularitat especial i són iguals a la generalitat d'instruments d'aquesta mena. El flabiol sona en to de fa i té l'extensió corrent dels flabiols. Per a la millor conservació del flabiol, de tant en tant l'unta amb oli, especialment pel seu interior, per a la qual cosa empra una ploma. Creu "el Nan" que, en vigílies d'anar a fer una tocada, no és bo menjar taronges ni allioli, puix que perjudiquen el buf i no es pot fer bona feina. No sap de cap menjar que afavoreixi la bufera. "El Nan" afina bastant bé i deixa comprendre clarament el que toca, cosa que ens dóna una gran facilitat per al recull. Repeteix a la primera indicació que se li fa amb gran sol·licitud i gentilesa. Ens fa conèixer fins a trenta-dues peces, entre elles el Ball de Bastons de Sant Iscle de Vallalta, el més famós de tota la Costa de Llevant. Ens toca diverses sardanes curtes de tipus ben popular, les quals encara es ballen a Sant Daniel i a Gelpí, llogarets agregats de Blanes. És molt interessant trobar com a documents vivents encara aquest tipus de balls, ja quasi desapareguts del tot per la gran influència i increment pres per la sardana llarga no popular. També ens fa conèixer un Contrapàs curt, amb totes les característiques melòdiques d'aquesta mena de ball, el qual va tocar encara aquest mateix any a Gelpí, durant el carnaval i fou ballat a la plaça per un bon nombre de parelles de gent jove i vella, i segons ens diu el vell músic, és costum de ballar-lo cada any per les gresques carnavalesques, per la qual cosa el fet d'haver-lo ballat aquest any no és un cas aïllat, sinó un costum continuat des de llargs anys. Podem, doncs, assegurar que el Contrapàs és encara viu. Recollim les trenta-dues tonades en menys de tres hores. És la vegada que hem fet més feina en menys espai de temps. La justa i clara dicció musical del bon flabioler ens ha planejat molt la feina. Altrament les tonades són més definides i clares que d'altres que n'hem recollit. No hem pas esgotat tota la memòria musical del pacient "Nan", que ha anat tocant seguidament i sense tortures evocadores del record, fins que sobtadament no ha recordat de moment altres tonades, tot i que deia que en coneix moltes d'altres. Li encarreguem que faci bona memòria i que si en recorda una bona colla d'altres, un altre dia el pujarem a veure altra vegada".

28. Cf. Mitjans, Rafael/ Soler, Teresa: *Músics de flabiol i bombo*. Barcelona, 1993, p. 52 i 53.

29. Cf. *El Mastegamosques* núm. 16, primavera 2004, pàg. 11 a 13. Article signat per Marc Riera.

30. Cf. *Estela* núm. 103 (22-09-1950). Article "Consideraciones "El Nan del Flabiol" de Joan Badalló.

31. Cf. *Estela* núm. 375, 16 de setembre de 1961.

32. Programa de la Festa de la Minerva, 1961 (MAMC).

33. Cf. *Estela* 24 de juny de 1961 (BCSP)
34. Cf. *Estela* núm. 375, 16-09-1961. Dins l'apartat Una notícia, un comentari, una il·l·lusió, signat per Quirze de Vallderroure (Jaume Marxuach).
35. Extret de documents del MAMC. Caixa Patrimoni, registre núm. 12.128. Publicat a *Setembre a Calella. Festes, Fira, Tradicions i Cultura*. Diari de la Fira de Calella, núm. 12, p. 24. Setembre 1993.
36. Conversa amb Francesc Montero i Antonio Villegas, dilluns 23-11-2009.
37. Cf. *El Punt*, dilluns 8 de gener de 2001. També a *Estela* núm. 1.152, febrer 2001, p. 8.
38. Conversa amb Joan Font Vila (juliol 2009).
39. Conversa amb Angelina Ros (juliol 2009).
40. Cf. *Tele-Exprés* (18-06-1968).
41. Cf. *La Vanguardia Española*, 18 de juny de 1971, p. 39 (AJMM).
42. Cf. *Estela* núm. 819 (28-07-1979), citat al llibre de mossèn Jordi Font: *40 anys d'escoltisme a Calella (1959-1999). Una cronologia aproximada de l'escoltisme calellenc*. Agrupament Escolta Montnegre. Impremta Rodríguez. Calella, setembre 2000.
43. Conversa amb Francesc Nogueras.
44. Enviat per Salvador Constans i Colomer via e-mail des dels Estats Units